

**ABDURAHMON JOMIYNING “FAVOIDU’Z-ZIYOYA” ASARINING UMUMIY
TAVSIFI VA AHAMIYATI****Naymanov Raximjon Xakimovich**

Oriental universiteti magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15102603>

Annotatsiya. Abdurahmon Jomiy (1414–1492) — o‘zining ilmiy, adabiy va falsafiy asarlari bilan tanilgan, o‘rta asrlar Sharq falsafasida katta iz qoldirgan mutafakkir va allomadir. Uning “Favoidu’z-Ziyoya” asarida tilshunoslik masalalari, jumladan, so‘z turkumlarining roli, ularning semantik va sintaktik vazifalari alohida tahlil etilgan. Ayniqsa, “Ism” so‘z turkumi, uning tarkibi, vazifalari va ifodalash prinsiplarini o‘rganish, Jomiyning tilshunoslikka qo‘shgan hissasini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Bu maqolada Abdurahmon Jomiy asaridagi “Ism” so‘z turkumi va uning ifodalash prinsipining ilmiy tahlili keltiriladi.

Kalit so‘zlar: Muayyan (an’anaviy) Ism, Noaniq (umumiy) Ism, ontologik, referensiya, semantik tahlil, pragmatik yondashuv, nomlash vazifasi, tavsiflash vazifasi, an’anaviy (klassik) ma’no, metaforik ma’no, semantik jihatlar.

**ОБЩЕЕ ОПИСАНИЕ И ЗНАЧЕНИЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ АБДУРАХМОНА ДЖОМИИ
«ФАВОИДУ'З-ЗИЁЯ»**

Аннотация. Абдурахман Джами (1414–1492) был мыслителем и ученым, известным своими научными, литературными и философскими трудами, оставившим значительный след в средневековой восточной философии. В своей работе «Фавоидуъз-Зиёйя» он уделяет особое внимание анализу лингвистических вопросов, в том числе роли словосочетаний, их семантических и синтаксических функций. В частности, изучение группы слов «Имя», ее состава, функций и принципов выражения помогает глубже понять вклад Джами в лингвистику. В статье представлен научный анализ словосочетания «Имя» и принципа его выражения в творчестве Абдурахмана Джами.

Ключевые слова: Имя собственное (традиционное), Имя неопределенное (нарицательное), онтологический, референциальный, семантический анализ, прагматический подход, функция именования, описательная функция, традиционное (классическое) значение, метафорическое значение, семантические аспекты.

**GENERAL DESCRIPTION AND SIGNIFICANCE OF ABDURAHMON JOMI'S WORK
"FAVOIDU'Z-ZIYOYA"**

Abstract. Abdurahman Jami (1414–1492) is a thinker and scholar known for his scientific, literary and philosophical works, who left a great mark on medieval Eastern philosophy. His work “Favoidu’z-Ziyoya” specifically analyzes linguistic issues, including the

role of word groups, their semantic and syntactic functions. In particular, the study of the word group “Ism”, its composition, functions and principles of expression helps to understand Jami’s contribution to linguistics in a deeper way. This article presents a scientific analysis of the word group “Ism” and its principle of expression in the work of Abdurahman Jami.

Keywords: Proper (traditional) Noun, Indefinite (common) Noun, ontological, reference, semantic analysis, pragmatic approach, naming function, descriptive function, traditional (classical) meaning, metaphorical meaning, semantic aspects.

Ishning dolzarbligi. Abdurahmon Jomiyning “Favoidu’z-Ziyoya” asari o‘zining ilmiy va pedagogik ahamiyati bilan muhimdir. Bugungi kunda arab tili grammatikasi va sintaksisi, tilshunoslik fanining muhim sohalaridan biri hisoblanadi. Jomiy asari arab tilining grammatika tizimining rivojlanishi va ilmiy yondashuvlarida inqilobiy yondashuvni yaratgan. Asar faqat arab tili grammatikasining klassik qoidalarini o‘z ichiga olmay, balki ularni yangi metodologiyalar va ilmiy tahlillar bilan boyitadi. Asarning dolzarbligi shundaki, u arab tili o‘qituvchilari va talabalariga murakkab grammatik tizimni soddalashtirishda yordam beradi, shuningdek, tilni ilmiy ravishda o‘rganishga asos bo‘lishi mumkin.

Ishning ilmiy yangiligi. “Favoidu’z-Ziyoya” asarining ilmiy yangiligi, birinchi navbatda, arab tili grammatikasini chuqur ilmiy tahlil qilishda va yangi metodologiyalarni kiritishda ifodalanadi. Jomiy asarida arab tilining sintaktik va morfologik qoidalari yangi yondashuvlar bilan bayon etilgan. Asarda fe’l va ism o‘rtasidagi o‘zaro bog‘lanishlar, so‘zlarning sintaktik vazifalari va o‘rin almashishi kabi masalalar yangicha tarzda tahlil qilingan. Bu ilmiy yangiliklar arab tili grammatikasini o‘rganish jarayonida yangi metodologiyalarni yaratish va bu tizimni yanada tushunarli qilishga yordam beradi.

Ishning maqsad va vazifalari. Maqolaning asosiy maqsadi Abdurahmon Jomiyning “Favoidu’z-Ziyoya” asarining ilmiy ahamiyatini ochib berishdir. Bu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar amalga oshiriladi:

Asarning ilmiy mohiyatini tahlil qilish va uning arab tili grammatikasiga qo‘shgan hissasini aniqlash. Jomiy asarining metodologik jihatlarini o‘rganish, xususan, uning sintaksis va morfologiya sohasidagi yondashuvlarini o‘rganish. Asarning pedagogik ahamiyatini va arab tilini o‘rganishda uning amaliy qo‘llanma sifatida ahamiyatini tahlil qilish. Arab tili grammatikasining rivojlanishi va Jomiy asarining bu jarayondagi o‘rnini o‘rganish.

Albatta, Abdurahmon Jomiyning “Favoidu’z-Ziyoya” asari zamonaviy arab grammatikasi bilan juda muhim aloqaga ega.

Jomiy, o‘zining asarida arab tilining grammatik tizimlarini chuqur tahlil qilib, shu paytgacha mavjud bo‘lgan grammatika ta’limotlarini yangi, ilg‘or nazariyalar bilan boyitdi.

Bu o'rinda zamonaviy arab grammatikasini ham ko'rib chiqish zarur, chunki Jomiyning asari, bugungi arab grammatikasining shakllanishiga katta ta'sir ko'rsatgan.

Zamonaviy arab grammatikasi bilan aloqasi.

1. Sintaksis (Gap qurilishi) va morfologiya (So'z tarkibi). Jomiy asarida sintaksis (gap qurilishi) va morfologiya (so'z tarkibi)ni chuqur tahlil qilishga katta e'tibor qaratilgan. U o'z asarida arab tilining gap qurilishi va so'z shakllarining bir-biriga qanday bog'lanishini ko'rsatadi.

Zamonaviy arab grammatikasida ham sintaksis va morfologiyaning o'ziga xos qoidalari mavjud bo'lib, ular o'zgarmagan. Masalan:

Morfologiya: Jomiy o'z asarida fe'l, ism va boshqa so'z turlarining shakllanishini, ularning grammatik vazifalarini batafsil yoritadi. Zamonaviy grammatikada ham bu so'z turlari o'rganiladi, ammo Jomiyning ilgari surgan nazariyalari morfonologik va morfematik tahlillarda yanada aniqroq va chuqurroq bo'ldi.

Sintaksis: Jomiy arab tilidagi gaplarning tuzilishiga katta e'tibor qaratdi, ayniqsa, fe'l va ism o'rtasidagi bog'lanishni muhim deb hisoblab, bu hodisani izohlar. Zamonaviy arab grammatikasida esa sintaksisni shakllantirishda ko'proq yangi tushunchalar va ilmiy yondashuvlar qo'llaniladi, ammo Jomiyning asari bu nazariyalarni rivojlantirishga asos bo'lgan.

2. Arab tilining fonetikasi. Jomiy asarida arab tilining fonetik xususiyatlariga, ayniqsa so'zlarning talaffuzi va ularning bog'lanishiga katta e'tibor qaratiladi. U, masalan, so'zlarning har bir harfi va ularning talaffuzidagi o'zgarishlarni tahlil qiladi. Zamonaviy arab grammatikasida ham fonetik tadqiqotlar va fonematik tahlillar mavjud, ammo Jomiyning ishlari bu sohadagi nazariyalarni kengaytirgan va rivojlantirgan.

3. So'zlarning sintaktik vazifalari. Jomiy asarida, xususan, fe'l, ism, ularning vazifalari va sintaktik rolini tushuntirishda ko'plab misollar keltiriladi. Zamonaviy grammatikada ham bu tushunchalar yanada kengroq rivojlangan bo'lib, fe'lning zamon (hozirgi, o'tgan va kelajak) va mood (holat) turlari, shuningdek, ismning vazifalari haqida batafsil tahlillar mavjud.

4. Ijtimoiy va madaniy ta'sirlar. Jomiyning asarida arab tilining grammatikasi va tilning rivojlanishiga, faqat ilmiy jihatdan emas, balki ijtimoiy va madaniy kontekstda ham yondashiladi. Bu nuqta, zamonaviy arab grammatikasida ham dolzarb bo'lib qolgan. Til nafaqat ilmiy tahlil, balki ijtimoiy kontekstdagi rol orqali ham o'rganiladi.

5. Etimologiya va til o'zgarishlari. Jomiy asarida tilning o'zgarishlari va so'zlarning etimologiyasi ham ko'tarilgan. U arab tilining so'zlarini tarixiy taraqqiyot nuqtai nazaridan tahlil qilib, ular orasidagi o'zgarishlarni ko'rsatadi. Zamonaviy arab grammatikasi esa til tarixini, etimologiyani va so'zlar o'zgarishlarini ilmiy ravishda tushuntiradi.

Zamonaviy arab grammatikasidagi o'rni. Jomiyning "Favoidu'z-Ziyoya" asari, bugungi kunda arab tilini o'rganayotgan har bir tilshunos yoki talaba uchun muhim manba bo'lib

xizmat qiladi. Zamonaviy arab grammatikasining ko‘plab qoidalari va usullari, Jomiyning ilgari surgan nazariyalariga asoslangan bo‘lishi mumkin. Asarda berilgan yangi metodologiyalar, grammatik tushunchalar va ularning tahlil qilish usullari zamonaviy ilm-fanning rivojlanishiga ta’sir ko‘rsatgan.

Jomiy asari, zamonaviy arab grammatikasining rivojlanishiga katta hissa qo‘shgan. U nafaqat grammatikani o‘rganishning ilmiy usullarini taklif etdi, balki bu tilni pedagogik nuqtai nazardan o‘rgatishning yangi metodologiyalarini ishlab chiqdi. Shunday qilib, Jomiy asari arab tili o‘rganishda muhim yo‘nalishlarni belgilagan va ularning zamonaviy arab grammatikasi bilan aloqasi davom etmoqda.

Amaliy tavsiyalar. Arab tili o‘qituvchilariga “Favoidu’z-Ziyoya” asaridan foydalangan holda o‘quv jarayonini samarali tashkil qilishni tavsiya etamiz. Asar o‘quvchilarga grammatik qoidalar va sintaktik tuzilmalarni aniq va soddalashtirilgan tarzda tushunishga yordam beradi.

Tilshunoslarga Jomiy asarini arab tili sintaksisi va morfologiyasini o‘rganish uchun asosiy manba sifatida ishlatishni maslahat beramiz. Asar, zamonaviy ilm-fan va tilshunoslikka yangi yondashuvlar kiritganligi sababli, lingvistika tadqiqotlari uchun ahamiyatli bo‘ladi.

Tilni o‘rganayotgan talabalar uchun asar, grammatikaning murakkab jihatlarini o‘rganishda qo‘llanma sifatida foydalidir. Bu orqali talaba grammatik qoidalarni to‘g‘ri va samarali tarzda o‘rganishi mumkin.

Tadqiqotning ilmiy ahamiyati. “Favoidu’z-Ziyoya” asarining ilmiy ahamiyati juda katta, chunki u arab tilshunosligining o‘ziga xos yondashuvlarini yaratgan va yangi metodologiyalarni taklif etgan. Asar tilshunoslik fanida sintaksis, morfologiya, fonetika va boshqa tilshunoslik sohaslarini o‘rganishda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi. Jomiy asarining ilmiy yondoshuvi arab tilining zamonaviy o‘rganilishiga katta hissa qo‘shgan, bu esa nafaqat arab tili grammatikasining rivojlanishiga, balki tilshunoslikka bo‘lgan umumiy yondashuvlarga ham ta’sir ko‘rsatgan.

Xulosa

Abdurahmon Jomiyning “Favoidu’z-Ziyoya” asari arab tili grammatikasiga oid eng muhim ilmiy manbalardan biri hisoblanadi. Jomiy nafaqat arab tilining morfologiyasi va sintaksisining chuqur tahlilini amalga oshirgan, balki ilmiy tahlil va metodologiya sohasida yangi yondashuvlar ishlab chiqqan. Ushbu maqola, Jomiy asarining ilmiy ahamiyatini, metodologik yangiligi va pedagogik rolini o‘rganish hamda uni zamonaviy tilshunoslikda qo‘llash imkoniyatlarini ko‘rsatadi. Asar, arab tili grammatikasini o‘rganish jarayonida yangi yondashuvlar va metodologiyalarni taklif etganligi sababli, lingvistika tadqiqotlarida muhim manba sifatida qoladi.

REFERENCES

1. NEW RENAISSANCE INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE VOLUME 2 | ISSUE 1
2. ABDURAHMON JOMIYNING “FAVOIDU’Z-ZIYOYA” ASARIDA “ISM” SO‘Z TURKUMI VA UNING IFODALASH PRINSIPI Naymanov Raximjon Xakimovich Oriental universiteti magistranti <https://doi.org/10.5281/zenodo.14766945>